

Brain-be 2.0

Belgian Research Action through Interdisciplinary Networks

POLICY BRIEF

Policy Brief n° 3

REGUIDE – Een holistische, herstelgerichte en genderbewuste aanpak om terugkeerders te begeleiden naar hun land van herkomst: de ontwikkeling van een Duurzame Herstelgerichte Aanpak (SRA) voor gevangenen en probatie

Deze beleidsnota benadrukt dat een Duurzame Herstelgerichte Aanpak (SRA) cruciaal is voor de reïntegratie van terugkeerders in België, omdat de huidige gevangenis re-integratiestructuren gefragmenteerd zijn, sterk op veiligheid gericht en niet in staat om coherente, toekomstgerichte ondersteuning te bieden. Onze bevindingen tonen aan dat betekenisvolle re-integratie niet kan plaatsvinden in omgevingen die worden gekenmerkt door overbevolking, personeelstekorten, ondoorzichtige besluitvorming en het ontbreken van gecoördineerde communicatiekanalen tussen instellingen.

Een SRA die lokaal verankerd is in de gemeenschap en gericht is op het gezin, en die wordt uitgevoerd via het Living Lab-model, biedt een realistisch en evidence-based alternatief. Door gestructureerde ruimtes te creëren voor dialoog, vertrouwensopbouw en samenwerking tussen meerdere actoren, beantwoordt de SRA aan essentiële re-integratiebehoeften—huisvesting, familiale stabiliteit, administratieve duidelijkheid en psychosociale continuïteit—die binnen gevangenen niet kunnen worden vervuld.

De aanpak versterkt de institutionele samenhang, vermindert de onbedoelde schade van louter veiligheidsgerichte maatregelen en bevordert duurzame sociale stabiliteit. De ontwikkeling van een SRA is daarom geen optie, maar een noodzakelijke beleidsverschuiving richting duurzame, op rechten gebaseerde en sociaal verankerde re-integratiepraktijken.

Context en onderzoeksvra(a)g(en)

De Belgische aanpak van terugkeerders uit Syrië en Irak heeft een uitzonderlijk politiek, juridisch en sociaal landschap gecreëerd. Als Europees land met het hoogste aantal uitreizigers per capita werd België geconfronteerd met de uitdaging dat volwassen terugkeerders na jaren in conflictgebieden rechtstreeks in het gevangenisstelsel terechtkwamen.

Na de aanslagen van 2014–2016 breidden zowel de antiterrorismewetgeving als de gevangenisregimes aanzienlijk uit, wat resulteerde in een veiligheid-éerst-omgeving met isolatiemaatregelen, de oprichting van D-RadEx-eenheden en de categorisering van gedetineerden via CelEx.

Hoewel re-integratie formeel een doel van detentie is, roepen de realiteiten in gevangenen—overbevolking, personeelstekort, politieke druk en versnipperd bestuur op verschillende niveaus—vragen op over hoe re-integratie daadwerkelijk wordt begrepen en uitgevoerd.

Dit onderzoek analyseert hoe de re-integratie van terugkeerders binnen Belgische gevangenen wordt vormgegeven:

- Hoe conceptualiseren gevangenisdirecteurs, psychosociale diensten en justitie-actoren re-integratie binnen veiligheidsgerichte beperkingen?
- Hoe ervaren terugkeerders zelf detentie, ondersteuningsstructuren en obstakels voor re-integratie?

- En welke structurele, institutionele en doorleefde factoren belemmeren een betekenisvol re-integratietraject?

Voornaamste bevindingen

De behoefteanalyse toont aan dat de oorspronkelijke ambitie om herstelgerichte praktijken binnen gevangenissen te implementeren structureel onhaalbaar was. Belgische gevangenissen opereren onder zware beperkingen—overbevolking, personeelstekorten, veiligheidsgedreven besluitvorming, gefragmenteerd bestuur en beperkte institutionele autonomie—wat duurzaam herstelgericht werk binnen de gevangenismuren onmogelijk maakt.

Tegelijk identificeerden zowel professionals als terugkeerders behoeften die grotendeels buiten het gevangenisregime liggen: sectoroverschrijdende uitwisseling, familiale stabiliteit, administratieve duidelijkheid en langdurige ondersteuning in de gemeenschap.

Daarom verschoof de Duurzame Herstelgerichte Aanpak van een gevangenisgericht model naar een gemeenschapsgerichte dialogische methodologie, verankerd in het *Returnee Reintegration Living Lab (RELAB)*.

Het Living Lab werd de operationele kern van het project: een co-creatieve, multiperspectivische ruimte waarin onderzoekers, praktijkwerkers, families en terugkeerders met elkaar in contact kwamen. Het maakte vertrouwensopbouw, wederzijds leren en de integratie van juridische, sociale, psychologische en familiale perspectieven mogelijk.

Naarmate het zich ontwikkelde, vervulde RELAB drie belangrijke rollen: bonding, linking en bridging en transformeerde het kennisuitwisseling in een duurzame, herstelgerichte infrastructuur die re-integratie buiten de gevangeniscontext ondersteunt.

Conclusie en aanbevelingen

De SRA komt voort uit bevindingen in WP6 en het bredere REGUIDE–BELSPO-project, die gezamenlijk aantonen dat re-integratie plaatsvindt binnen een complex landschap van institutionele versnippering, juridische onzekerheid, stigma en structurele obstakels.

Een effectieve aanpak vereist gecoördineerde, langdurige, relationele en sectoroverschrijdende interventies. Living Labs—co-creatieve, reflectieve, multi-actorruimtes—staan centraal in de operationalisering van deze aanpak.

I. Aanbevelingen op beleidsniveau

Ga van ad-hocveiligheidsmaatregelen naar een coherente re-integratiepolitiek.

Re-integratie moet steunen op langetermijnstrategieën die gericht zijn op rehabilitatie en sociale inclusie, in plaats van op kortetermijnmaatregelen ingegeven door politieke druk of mediabelangstelling.

Zorg voor nationale consistentie tussen gevangenen.

Ontwikkel gedeelde richtlijnen voor plaatsing, dagelijkse regimes, toegang tot diensten en contact met families, zodat terugkeerders niet onderworpen worden aan willekeurige of ongelijke behandeling.

Bescherm rechtszekerheid en burgerschapsrechten.

Vermijd buitensporige administratieve sancties—zoals intrekking van nationaliteit of verblijfsrecht—die re-integratie ondermijnen, zoals aangetoond in de analyse van het juridische kader.

Erken re-integratie als langetermijnveiligheidsbeleid.

Een op re-integratie gerichte aanpak versterkt de openbare veiligheid door recidiverisico's te verminderen en sociale stabiliteit te bevorderen.

II. Aanbevelingen op institutioneel en professioneel niveau

Versterk de samenwerking tussen actoren.

Zorg voor regelmatige en gestructureerde uitwisselingen tussen gevangenen, probatie, justitieassistenten, OCAD, LTF/LIVC-R, jeugdbescherming, gemeenten en sociale diensten. Re-integratie vereist een gecoördineerd systeem—geen geïsoleerde interventies.

Versterk relationele en langdurige ondersteuning.

Re-integratie is niet-lineair en vraagt continuïteit, vertrouwen en duurzame betrokkenheid. Instellingen moeten overstappen op langdurige begeleidingsmodellen in plaats van projectgebonden of kortlopende initiatieven.

Investeer in personeel en organisatorische capaciteit.

Pak structurele problemen zoals personeelstekorten, overbevolking en het gebrek aan middenkader aan, die re-integratiewerk bemoeilijken en stress bij frontliniewerkers vergroten.

Verbeter communicatie tussen institutionele niveaus.

Ontwikkel duidelijke informatiestromen tussen federale, regionale en lokale actoren om continuïteit te waarborgen tussen detentie en re-integratie na vrijlating.

Balanceer veiligheid en rehabilitatie in evaluaties.

Vul risicobeoordelingen aan met aandacht voor veerkracht, gedragsverandering en vooruitgang richting re-integratie.

Train LEA-professionals via Living Labs als primaire herstelgerichte ruimtes.

In plaats van generieke nationale trainingsmodules moet geïnvesteerd worden in Living Labs waar leidinggevend en it verschillende sectoren, sociaal werkers, justitie-assistenten, gevangenisactoren, imams/aalmoezeniers, politie, gemeenten en families samenwerken rond:

- gedeelde reflectie over complexe dossiers,
- co-learning en kennisuitwisseling,
- institutionele dilemma's,
- co-creatie van re-integratieoplossingen.

Living Labs bieden de structurele reflectieruimte die nodig is voor herstelgerichte praktijken.

III. Aanbevelingen op individueel en gezinsniveau

Bied re-integratie op maat.

Garandeer toegang tot huisvesting, werk, administratieve regularisatie, sociale rechten, psychosociale ondersteuning en onderwijs—factoren die re-integratietrajecten sterk bepalen.

Houd rekening met trauma en psychologische noden.

Gebruik trauma-sensitieve benaderingen die de ervaringen van terugkeerders in conflictzones, detentie en sociale uitsluiting erkennen.

Integreer gezinsgerichte methodologieën.

Zoals aangetoond in WP5 zijn families cruciaal voor re-integratie. Instellingen moeten duurzaam gezinscontact faciliteren: familiebezoeken, familiedagen en gezinsbetrokkenheid in Living Labs.

Bevorder vertrouwen, motivatie en zingeving.

Creëer ruimtes waar terugkeerders in gesprek kunnen gaan met professionals, religieuze begeleiders, peers en mentoren. Ondersteun religieuze, ethische en morele ontwikkeling als bronnen van stabiliteit en transformatie (WP5).

IV. Overkoepelende aanbevelingen

Pak structurele en administratieve barrières aan.

Prioriteer toegang tot huisvesting, werk, financiële middelen en gezinshereniging—factoren die sterker bijdragen aan succesvolle re-integratie dan gevangenisprogramma's.

Bestrijd stigma en mediagedreven narratieven.

Ontwikkel communicatierichtlijnen en publieke materialen die angstgedreven en geracialiseerde voorstellingen tegengaan, gebaseerd op de inzichten van de WPs Media en Politiek Discours.

Zorg voor proportionaliteit en een op rechten gebaseerde benadering.

Re-integratie moet gestoeld zijn op waardigheid, eerlijkheid en juridische zekerheid. Vermijd cumulatieve strafmaatregelen die rehabilitatie ondermijnen.

Institutionaliseer de SRA en het Living Lab-model.

Integreer de SRA—en haar centrale Living Lab-infrastructuur—binnen justitiehuisen, gevangenteams, probatiediensten, gemeenschapsorganisaties en lokale preventieplatforms (LIVC-R/LTF).

Richt permanente Living Labs op.

Breng alle sleutelactoren bijeen die betrokken zijn bij de trajecten van terugkeerders—rechters, advocaten, justitieassistenten, gevangenisdirecteurs, frontliniewerkers, lokale politie, psychosociale professionals, religieuze begeleiders, gespecialiseerde academici, middenveldorganisaties die met gedetineerden werken, en hun families.

Deze Living Labs moeten dienen als gestructureerde ruimtes voor co-creatie, waar ervaringskennis, professionele expertise, juridische inzichten en academische perspectieven samenkomen om problemen te identificeren, oplossingen te testen en institutionele samenhang te garanderen.

Lees meer

Brown, K. E., & Mohamed, F. N. (2022). Logics of care and control: governing European “returnees” from Iraq and Syria. *Critical Studies on Terrorism*, 15(3), 632-658.

Mizobuchi, M., & Takaoka, Y. (2022). How did Muhajiroun become jihadists? Foreign fighters and the geopolitics of the conflict in Syria. In J. K. Gani & R. Hinnebusch (Eds.), *Actors and dynamics in the Syrian conflict's middle phase: Between contentious politics, militarization and regime resilience* (pp. 252–276). London: Routledge.

Wadhawan, S. (2021). Materialization of racialized surveillance: Lived experiences of home imprisonment. *Incarceration*, 2(2). <https://doi.org/10.1177/263266632110215>

Gegevens

Contact

Naam, Voornaam: Iman Lechkar
Instelling/Afdeling: Dfuture, Political Science Department, Vrije Universiteit Brussel (VUB)
e-mail: iman.lechkar@vub.be

Naam, Voornaam: Brunilda Pali
Instelling/Afdeling: Programme group: Transnational Configurations, Conflict and Governance, University of Amsterdam (UVA)
e-mail: b.pali@uva.nl